

Парипа К.В.*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ КРИЗОВИХ РЕАЛІЙ

У статті досліджено реформування системи банківського регулювання внаслідок світової фінансової кризи, визначено положення Базельської угоди II, які спричинили нестійкість банківських систем, проведено порівняння принципів «Базель III» і «Базель II», описано можливий вплив реформи на стійкість банківського сегменту України.

Ключові слова: фінансова стійкість, банківська система, Базель II, Базель III, світова фінансова криза, система банківського регулювання і нагляду.

В статье исследовано реформирование системы банковского регулирования и надзора в результате мирового финансового кризиса, определены положения Базельского соглашения II, которые привели к неустойчивости банковских систем, проведено сравнение принципов «Базель III» и «Базель II», описано возможное влияние реформы на устойчивость банковского сегмента Украины.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, банковская система, Базель II, Базель III, мировой финансовый кризис, система банковского регулирования и надзора.

This article studies reforming of bank regulation due to the world financial crisis, defines clauses of Basel II that may have provoked imbalance of banking systems, compares it with new principles of Basel III, describes potential impact of the reforms on soundness of Ukrainian banking segment.

Key words: financial soundness, bank system, Basel II, Basel III, world financial crisis, bank regulation and supervision system.

Постановка проблеми. Характерною рисою сьогодення є підвищення ролі банківських систем в економічному зростанні. У звичайних економічних умовах банки справляють значимий вплив на розвиток реальної економіки. В умовах глобальної нестабільності стійкість банківської системи набуває особливого значення, так як саме можливість фінансових установ протистояти шокам визначає тяжкість кризових явищ у певній країні. Світова фінансова криза останніх років виявила прогалини існуючих національних та міжнародних принципів банківського регулювання, насамперед, нездатність до своєчасного визначення ризиків та відсутність ефективних механізмів стабілізації. На нашу думку, не слід виключати можливість тривалої рецесії світової економіки, у зв'язку з уповільненням темпів зростання США, боргових проблем Західної Єв-

* аспірантка кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Циганов С.А.

ропи та загальним зниженням рівня споживання. Регуляторна політика, з одного боку, покликана забезпечити фінансову стійкість банківських систем, насамперед, під час нестабільного зовнішнього середовища, а з іншого боку, повинна забезпечити такі умови функціонування комерційних банків, які б унеможливили взяття надмірних ризиків окремими установами і розвиток кризових явищ у фінансовому секторі. Таким чином, на даний час актуальним є питання про реформування системи, що потребує розробки нових теоретико-методологічних основ регулювання діяльності фінансових установ з акцентом на антициклічні механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи банківського менеджменту для забезпечення фінансової стійкості комерційних банків описані Дж. Сінкі-молодшим. Поняття стійкості і взаємозв'язок зі спрямованістю регуляторної політики на міжнародному рівні були ґрунтовно досліджені Дж. Гарсія, К.-Дж. Ліндгреном, М.І. Саалом, Ч. Кіндлебергом. В українській науковій думці концепція фінансової стійкості комерційних банків і банківської системи загалом знайшла розвиток у працях В.М. Ковалю, Н.М. Шелудько, В.В. Коваленка, В.М. Вербеньської. Основи світового банківського регулювання і нагляду визначаються у дослідженнях, звітах, рекомендаціях та публікаціях Базельського комітету, науковців Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Питання фінансової стійкості банківської системи України висвітлені у працях В.І. Міщенко, В.М. Шелудько, В.О. Зінченка, Л.В. Кривенко, О.В. Крухмаль, О.В. Лук'янець. Вивчення останніх публікацій виявило, що у вітчизняній літературі увага приділяється більшою мірою мікроекономічному підходу до визначення фінансової стійкості і прогнозуванню наслідків змін у регулюванні для окремого комерційного банку, в той же час незначна кількість робіт присвячена виявленню основних тенденцій реформування міжнародної системи банківського регулювання, їх ймовірних позитивних та негативних ефектів для банківських систем країн світу загалом.

Метою дослідження є зміни у банківському регулюванні на міжнародному рівні для визначення основних напрямів реформування, опису ймовірних змін у банківських системах країн світу та майбутніх макроекономічних ефектів. Також ми вбачаємо необхідність у дослідженні нових рекомендацій з регуляторної політики на предмет усунення недоліків, які свого часу спричинили світову фінансову кризу. Окреме завдання статті полягає у окресленні впливу нових принципів регулювання на фінансову стійкість банків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасні банківські системи зазнають значних змін внаслідок глобалізації фінансових ринків, посилення міжнародної фінансової консолідації, розвитку нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, появи складних та структурованих фінансових продуктів, які підвищують сукупний ризик банківської діяльності. Світова економіка розвивається з суттєвими дисбалансами, порушує стійкість банківських систем.

Ілюстрацією вищенаведеного твердження є дослідження системних банківських криз, за одним із звітів у період з 1970 р. по 2007 р. в світовій економіці було зафіксовано 124 системні банківські кризи [1, с.7, с.50]. На рекапіталізацію установ, реструктуризацію заборгованості та відновлення довіри можуть йти в середньому від 10% до 60% ВВП у виключних випадках (як-от банківська криза в Індонезії 1997 р.) [1, с.34-51]. Окрім прямих втрат, відмічають опосередкований вплив зменшення споживання та інвестицій, підвищення рівня безробіття, що виражається у зменшенні темпів економічного зростання.

У зв'язку з важливістю підтримання стабільної банківської системи для розвитку економіки, стійкість лежить в основі банківського регулювання та нагляду. Поняття фінан-

сової стійкості не є однозначно визначеним, у загальному розумінні означає здатність банку протистояти негативним явищам внутрішнього та зовнішнього походження. На думку Дж. Гарсія, К.-Дж. Ліндгрена, М.І. Саала, стійка банківська система може бути визначена як така, в якій більшість фінансових установ (на які випадає більша частина активів і зобов'язань системи) є платоспроможними і з високою ймовірністю такими і будуть залишатися [2, с.9]. Платоспроможність відображається у вартості чистих активів, що визначаються різницею між активами і зобов'язаннями.

Іншими словами, відмінність між стійкістю і неплатоспроможністю вимірюється капіталізацією, так як вартість чистих активів еквівалентна до суми капіталу і резервів. Ймовірність платоспроможності у майбутньому залежить від прибутковості банку, системи управління, адекватності капіталу тощо. Таким чином, поняття «фінансова стійкість банківської системи» включає статичну складову (платоспроможність більшості банків на момент дослідження) і динамічну частину (прогноз розвитку на основі вивчення структури капіталу, якості активів, системи управління ризиками, менеджменту і т.д.). На нашу думку, фінансова стійкість, передусім, представляє собою здатність повертатися до рівноважного стану після виходу з нього в результаті якого-небудь впливу.

На мікрорівні, тобто на рівні окремого комерційного банку, за визначенням В.М. Кочеткова фінансова стійкість є ключовим індикатором розвитку та відображає здатність установи виконувати свої функції з мінімальним ризиком та максимальною ефективністю, попри вплив ендогенних та екзогенних факторів [3].

В продовження наукових поглядів В.В. Коваленка, О.В. Крухмаль, В.І. Міщенко ми вважаємо, що слід розрізняти поняття «фінансова стійкість» від термінів «надійність» (здатність банку виконувати свою зобов'язання перед клієнтом), «ліквідність» (здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань), «прибутковість» (сумарний позитивний результат господарсько-фінансової та комерційної діяльності банку).

Світова фінансова криза розпочалася з розвинутих країн, отже порушення стійкості зародилися у країнах, які вважалися еталонами в управлінні ризиками. Ряд зарубіжних дослідників вважає причиною нестійкості банківської системи загальну основу регулювання банків більшості країн світу – принципи «Базель II», які були розроблені Базельським Комітетом з питань банківського нагляду при Банку міжнародних розрахунків. На нашу думку, є достатні підстави для такого висновку, що буде обґрунтовано нижче.

По-перше, вимоги до капіталу, закладені у Базельських угодах II є проциклічними і посилюють коливання бізнес-циклів. Основна проблема полягає у відсутності антициклічних механізмів. Зокрема, В.І. Міщенко і А.С.Незнамова підкреслюють проциклічність політики, яка провокувала та підтримувала циклічність економічних і фінансових процесів [4]. Передбачивши загрозу, регуляторні органи не мають достатніх інструментів для її запобігання. Базельський режим адекватності капіталу не протидіє кредитним бумам, а навіть поглиблює кризу [5]. Під час економічного підйому капітал зменшується внаслідок дії одразу двох факторів: зменшення кредитного ризику та покращення якості гарантії або кредитного деривативу, що пом'якшують закладений ризик. Таким чином, регуляторний капітал знижується, призводячи до більшої доступності кредитів, зумовлюючи проциклічний поштовх. У часи економічного спаду кредитний ризик збільшується, погіршується якість гарантії, регуляторний капітал зростає, – і розгортається кредитна криза, яка стримує розвиток сфери виробництва і послуг. «Базель II» спрямований на зменшення ймовірності банківських дефолтів за рахунок зниження левериджу та більшої узгодженості між капіталом та ризиком. За таких умов «Базель II» не спроможний вирішувати циклічні макроекономічні проблеми.

По-друге, середній рівень капіталу, необхідний за «Базель II», виявився неадекватним, що і стало причиною банкрутств багатьох банків. Під час кризи держави провели додаткові вливання в такі раніш потужні фінансові установи як: Northern Rock (Сполучене Королівство), American International Group (США), Fortis (Бельгія), Fortis Bank Nederland (Holding) (Нідерланди), Dexia (Бельгія), Citigroup Inc (США), Royal Bank of Scotland (Сполучене Королівство), Lloyds Banking Group PLC (Сполучене Королівство) тощо [6]. Не отримавши державної допомоги, збанкрутував банк Lehman Brothers, в минулому один з світових лідерів інвестиційного бізнесу.

Як було вказано при визначенні поняття «фінансової стійкості» капітал і його достатність є ключовою ланкою для гарантування платоспроможності, а отже фінансової стійкості банку.

По-третє, оцінка банківських активів на основі «справедливої вартості», що лежить в основі сучасних Міжнародних стандартів фінансової звітності та була закладена у Базель II, призвела до значних списань фінансових установ. На противагу колишній системі оцінювання активів відбувається не за первісною купівельною ціною або за «первісною вартістю», а за поточною ринковою вартістю. Даний принцип покликаний забезпечувати чесність та прозорість ринку. Проте, у часи економічного спаду постає проблема закручення цінової спіралі: банки намагаються продати активи як скоріше, поки ціни не впали ще більше, таким чином, збільшуючи пропозицію, як наслідок, зменшується ціна і т.д. На даний час немає альтернативи підходу на основі «справедливої вартості», проте слід закласти механізми корегування оцінки в кризових економічних умовах.

По-четверте, система оцінювання кредитних ризиків у «Базель II» виявилися недієздатною і стала однією з головних причин формування «мильної бульбашки» [7]. Дану проблему доцільно розглядати у двох площинах: конфлікт інтересу при оцінюванні кредитного ризику рейтинговими агентствами та внутрішній ризик-менеджмент банків. Основоположним принципом роботи кредитно-рейтингових агентств є незалежне оцінювання кредитного ризику, проте в умовах, коли сам емітент оплачує послуги агентства, може додатково замовляти консультаційні послуги, а сама методологія оцінки знаходиться в закритому доступі, безумовно, виникають підстави для сумніву в об'єктивності присудженого рейтингу. Особливо ситуація загострюється в сучасних умовах сек'юритизації [8]. Як правило, боргові цінні папери оформляють відповідно до структурного фінансування, поділяючи їх на категорії під цільовий рейтинг і відповідно конкретну групу інвесторів. Причому, власне, кредитно-рейтингові агентства допомагають у структуруванні таких цінних паперів. І загалом, кредитний рейтинг сек'юритизованих цінних паперів може бути вищим за рейтинг емітента. Слід зауважити, що після останньої фінансової кризи і лавини звинувачень в бік рейтингових агентств, був прийнятий ряд заходів, спрямованих на вирішення проблеми, зокрема Група-20 та Європейська комісія наполягають на стандартизації принципів роботи та відкриття інформації, а також методологій оцінки, для всіх кредитно-рейтингових агентств, самі агентства зайнялися розробкою нових статистичних моделей, які б могли оцінити ризик структурованих цінних паперів.

Впровадження підходу на основі внутрішніх рейтингів за угодою «Базель II» називають одним з вагомих чинників порушення стійкості банківської системи [9]. Акцент в даному принципі управління ризиками робиться на власних можливостях оцінки у банках. Вважаємо, що опис підходу потребує суттєвого зауваження: наглядові органи не стали лише пасивними спостерігачами результатів банківських моделей. Як методи, так і результати ризик-менеджменту представляють собою предмет вивчення уповноважених

структур. Неспроможність банківських механізмів управління ризиками давати адекватні оцінки призвела до надмірно ризикованого кредитного портфеля, незабезпеченого належним чином. Водночас слід зазначити, що внутрішні моделі банків можуть використовуватися для регулятивних цілей лише за умови валідації (затвердження) ризик-менеджменту установи. На нашу думку, потребує вдосконалення методологія внутрішніх рейтингів та відпрацювання механізмів співробітництва у банківській сфері.

По-п'яте, вимоги до капіталу, визначені у «Базель II», стимулювали фінансові установи не відображати у балансі активи з дуже високим ризиком. Багато банків непрямо інвестували у структуровані фінансові інструменти, не формуючи при цьому адекватного резервного капіталу, який був би необхідним при занесенні інвестиції у баланс.

З одного боку, можна зазначити, що на момент розгортання іпотечної кризи принципи не були широко поширені в США. В Європі лише деякі банки відповідали умовам «Базель II», а більшість установ скористалися можливістю відстрочки до 2008 р. узгодження своєї діяльності до «Базель II».

З іншої сторони, Базельські принципи лежали в основі діяльності та регулювання такого фінансового конгломерату як Fortis Group. Ще у 2007 році Fortis разом з Royal Bank of Scotland та Santander брали участь у найбільшій за вартісним обсягом транскордонній угоді злиття і поглинання ABN Amro (Данія), яке оцінювалося станом на 2007 р. в 99 млрд. дол. США., а вже з 2008р. Група Fortis не змогла продовжити фінансування угоди та інтеграцію відповідних підрозділів у свою структуру, отримавши обмежений доступ до фінансових ринків та зазнавши кризи ліквідності. Уряд Нідерландів придбав Fortis Bank Netherlands, Fortis Insurance Netherlands та Fortis Corporate Insurance, а також частку банку в ABN AMRO. А уряд Бельгії володіє керуючим пакетом акцій Fortis Bank Belgium. Якщо б не підтримка держави, доля нідерландсько-бельгійського фінансового гіганта могла б скластися подібно до Lehman Brothers, який, до речі, в межах програми «Консолідовані установи під наглядом» (Consolidated Supervised Entities), запровадженою Комісією з цінних паперів та бірж США також оцінював регуляторний капітал відповідно до настанов Базельської угоди II.

Відповіддю Базельського комітету з банківського нагляду на кризові явища у фінансовому секторі останніх років стало ухвалення 12 вересня 2010р. глобальної реформи регулювання, яка отримала назву «Базель III», що покликана підвищити фінансову стійкість світової банківської системи, насамперед, за рахунок збільшення ліквідних резервів та покращення їх якості [10]. Основна мета перебудови системи банківського нагляду полягає у підвищенні стійкості до неочікуваних шоків, зменшенні циклічних коливань та зниженні системного ризику. Загалом, «Базель III» не заміняє «Базель II» та «Базель I», а доповнює їх норми.

Відповідно до нових нормативів коефіцієнт основного капіталу 1-го рівня збільшили з 2% до 4,5 %, а коефіцієнт капіталу 1-го рівня загалом збільшили з 4,5% до 6%. Норматив капіталу 2-го порядку зменшили з 4% до 2%, а визначення капіталу 3-го порядку взагалі скасували. Таким чином, регулятивний капітал, який банк може використовувати на покриття неочікуваних збитків, залишається на попередньому відсотковому рівні і має покривати 8% всіх зважених за ризиком активів.

Незважаючи на незмінний процентний рівень відбулися зміни у структурі регулятивного на користь більш ліквідних ресурсів [11]. У новій системі банківського регулювання спостерігається зміщення акценту в сторону власного капіталу, виключаючи з розрахунку капіталу повністю або частково «гудвіл», нематеріальні активи, відстрочені податкові активи, інвестиції у фінансові компанії тощо.

Також передбачено формування додаткових резервів на випадок негативних тенденцій у фінансовому та економічному середовищі в розмірі 2,5% статутного капіталу банку після дивідендних відрахувань у формі буферу збереження капіталу.

Система банківського регулювання та нагляду «Базель III» передбачає можливість включення антициклічного механізму: формування резерву в розмірі від 0% до 0,25% від статутного капіталу при суттєвому нарощенні кредитного ризику на фоні значного росту виданих кредитів. Проте точний розмір та порядок відрахувань у такі антициклічні буфери буде визначатися національними регуляторними інститутами. Основною метою такого «стабілізаційного фонду» є попередження надмірного збільшення кредитної діяльності банків, і як позитивна побічна дія – пом'якшення кредитного циклу.

Введення нових норм по структурі активів і капіталу відбуватиметься поступово, починаючи з січня 2013 року до січня 2015 року, вимоги щодо структури резервів стануть обов'язковими до початку 2019 р.

Підсумовуючи вищезазначені зміни, можна відмітити, що загальна капіталізація до 2019 року повинна підвищитися на 5 п.п. Для відповідності більш суворим нормативам по капіталу банки будуть вимушені залучати значні ресурси від акціонерів або проводити додаткові емісії простих акцій.

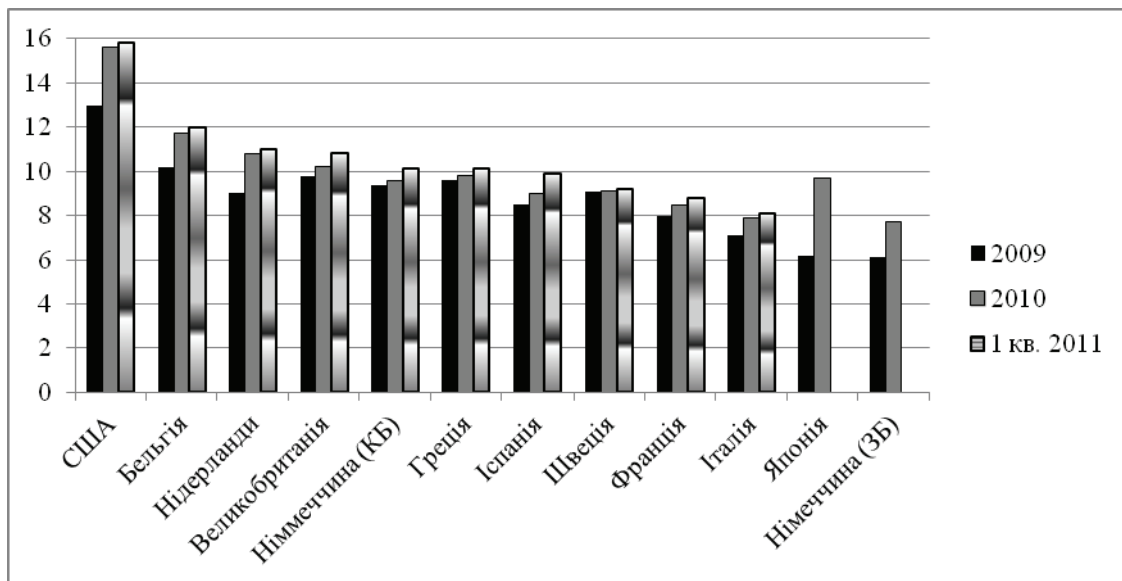

Рис. 1. Коефіцієнт основного капіталу 1-го рівня у %

Розроблено автором по [12].

Після фінансової кризи процес капіталізації банків інтенсифікувався. Показники покращуються, проте не однаковими темпами і лише в невеликій кількості розвинутих країн. Необхідно надати прискорення процесу задля забезпечення необхідного резерву на випадок списання активів чи криз ліквідності. У рис. 1 наведені дані про зміну коефіцієнта основного капіталу 1-го рівня вибірки банків таких країн: США, Бельгія, Нідерланди, Великобританія, Німеччина (окремі значення для комерційних банків (КБ) і земельних банків (ЗБ), Греція, Іспанія, Швеція, Франція, Італія, Японія. З даної сукупності рівень у 6 % досягнутий.

В Україні фінансовий сектор уособлюється в банківському сегменті, що відіграє роль основного носія і організатора грошово-кредитних відносин, на якого орієнтуються фінансові інституції інших сегментів. Світова фінансова криза значно порушила платоспроможність та ліквідність банківської системи України, виявивши невідповідність

регуляторної політики сучасним реаліям. Органи влади спрямовують зусилля на побудову нових правил гри на ринку задля забезпечення стійкості банківської системи, а отже фінансового сектору, і звідси – стійкого розвитку економіки України загалом.

За результатами простеження динаміки зміни обраних індикаторів фінансової стійкості, наведених у табл. 1, ми прийшли до висновку, що відбуваються позитивні зрушення у показниках регулятивного капіталу комерційних банків, що здійснюють свою діяльність на території України, проте досі залишається питання проблемних кредитів, відсотковий рівень яких залишається на високих позначках.

Таблиця 1
Базові індикатори фінансової стійкості комерційних банків України

Індикатор/ період	1/1/06	1/1/07	1/1/08	1/1/09	1/1/10	1/1/11	7/1/11
Регулятивний капітал до активів, зважених на ризик	14,948	14,185	13,924	15,143	19,808	23,369	27,741
Регулятивний капітал 1-го рівня до активів, зважених на ризик	11,54	10,842	10,165	12,053	15,585	16,945	16,187
Відношення безнадійних кредитів до загального обсягу кредитування	57,99	59,75	49,163	3,884	13,698	15,267	15,407
Відношення безнадійних кредитів до загального обсягу кредитування	57,99	59,75	49,163	3,884	13,698	15,267	15,407

Джерело: Розроблено автором по [13].

Національний банк України продовжує керуватися положеннями Базельської угоди I при регулюванні банківської системи, переймаючи певні рекомендації щодо ринкової дисципліни та процедури нагляду з «Базель II», у той же час значно не підвищуючи вимог до капіталів банків [14]. Проте, на нашу думку вдосконалене управління власним капіталом може відіграти ключову роль у забезпеченні стабільного фінансового стану банків, а стійкість банківської системи загалом залежить від якості активів та зобов'язань інституцій, а також досконалішим управлінням ризиком. За сучасних умов розвитку економіки України говорити про впровадження «Базель III» і прямий вплив нових міжнародних рекомендацій на стійкість вітчизняної банківської системи передчасно. Опосередкованим каналом впливу оновлених Базельських принципів є дочірні банки іноземних інституцій. Станом на 01.07.2011 р. частка іноземного капіталу у статутному капіталі українських банків становила 38,9% [15]. Посилення вимог до капіталу і ліквідності може призвести до зниження фінансових потоків з іноземних материнських інституцій в українські філії. На нашу думку, ймовірність шоку від зниження рівня вливань в банківську систему є низькою, адже впровадження принципів Базельської угоди III відбуватиметься поступово з 2013 р., що відповідає інтересам європейських країн, основних інвесторів в фінансовий сектор України, а отже національні регуляторні органи зможуть адаптуватися до нових умов банківського середовища.

Висновки дослідження. В результаті встановлення причинно-наслідкового взаємозв'язку між принципами «Базель II» та світовою фінансовою кризою, були виявлені недоліки, які призвели до розгортання несприятливих подій у банківському секторі. Порівнявши «Базель III» з попередніми «Базель II», ми прийшли до висновку, що нові рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду лише частково усувають прогалини у банківському регулюванні, насамперед, за рахунок, підвищення вимог до капіталу, не де-

талізуючи інші елементи забезпечення стійкості банківської системи. Реформа торкнулася підвищення нормативів адекватності капіталу, проте порушення стійкості фінансових установ було зумовлено не лише низькою капіталізацією, а й висикоризиковими операціями, помилками ризик-менеджменту, інвестуванням в цінні папери низької якості, відтоком депозитів, який призвів до нестачі ліквідних ресурсів. Антициклічний механізм, закладений у «Базель III» є досить слабким і покладається на розсуд регуляторних органів кожної країни, отже, мало ймовірно, що він зможе суттєво знизити ризик кредитного буму. «Базель III» також має приділити увагу гармонізації національних стандартів бухгалтерського обліку, МСФЗ та ГААП. Відхилення в методиках оцінки навіть найменших активів/пасивів може справлять негативний вплив на ефективне банківське регулювання. Особливо дана ситуація загострюється при оцінці адекватності капіталу транскордонних фінансових установ, що підпорядковують свою звітність до національних стандартів кожної країни.

Досліджуючи нововведення Базельської угоди III ми можемо прогнозувати ряд змін як на мікрорівні, так і на рівні банківської системи. На рівні окремих банків спостерігатиметься витіснення слабких депозитних установ, а збільшення вимог до капіталу, підвищення вартості фінансування та потреба у додаткових коштах на впровадження реформи знизить маржу та операційні можливості банків. На рівні банківської системи буфери ліквідності та покращені характеристики капіталу і активів зменшать ризик системної кризи, у той же час слід очікувати зниження обсягів кредитування, так як, незважаючи на тривалий перехідний перехід, значні кошти повинні бути спрямовані на досягнення відповідності до нових стандартів.

Перспективи подальших наукових розробок. Відкритим для наступного вивчення залишається питання розширеного дослідження принципів Базельської угоди III по відношенню до управління ліквідністю та банківськими ризиками та формування рекомендацій для забезпечення фінансової стійкості в банківській системі України.

Література:

1. Laeven, Luc A. and Valencia, Fabian V. Systemic Banking Crises: A New Database// IMF Working Papers. – September 2008. – 78 p.
2. Lindgren C.J., Garcia G., Saal M. I. Bank Soundness and Macroeconomic Policy. — Washington, D.C.: IMF, 1996. – 150 p.
3. Кочетков, В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: Монографія/ В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300 с.
4. Міщенко В.І. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору/ В.І. Міщенко, А.С. Незнамова. – Вісник НБУ – №1. – 2011. С. 4-8
5. Goodhart, Charles and Avinash, Persaud. How to avoid the next crash// Financial Times. – 30 January 2008. – Режим доступу: <http://www.ft.com/>
6. Mergers & Acquisitions Review (Financial Advisors). World / Thomson Reuters. – Fourth quarter 2009. – Режим доступу (за умови реєстрації): <http://thomsonreuters.com>.
7. Tsomocos, Dimitrios P. Equilibrium Analysis, Banking and Financial Instability// Oxford Finance Research Centre Working Paper. – 2003. – No. 2003-FE-08.
8. Cannata, Francesco and Quagliariello, Mario. The Role of Basel II in the Subprime Financial Crisis: Guilty or Not Guilty?// CAREFIN Research Paper. – 2009. – No. 3/09.
9. Rötheli, Tobias F. Causes of the Financial Crisis: Risk Misperception, Policy Mistakes, and Banks' Bounded Rationality// Journal of Socio-Economics. – 2010. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1513207>.

10. Інтернет-сторінка Базельського комітету з банківського нагляду. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bis.org/publ/bcbsca.htm>.
11. Financial Stability Review. European Central Bank. – December 2010. – ISSN 1830-2025. – Режим доступу: <http://www.ecb.int/>
12. Global Stability Report// GFSR Market Update. – June 2011. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.
13. Financial Soundness Indicators// IMF E-Library./ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fsi.imf.org/Default.aspx>.
14. Коваленко, В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: Монографія/ В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
15. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України./ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.